

19/2
6924
KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK

UPPSALA

—
Landsmålsarkivet
—

Ångermanland

Fjällsjö sn

Strömquist, E. J. 1934

Svar på frågel. 19, Nödbröd.

14 bl. 4°

6924

Till Kungl. Universitets Biblioteket.

Uppsala.

Till besvarande af frågelistan 19. om vobud och
voboder, får jag anföra vad jag nu kan erinra mig.

I äldre tider hade de gamle afta bragar kunde
kallat det, då det blif misväxt på båd och potatis, an-
tingen blif det potatisen så att kåg och horn från lekarna
så potatis blottas. Men och blif det mycket regn, så att båderna
slag ut, blif grän och omager, och så mycket mera utsån för
frukt. Äter en annan orsak var torka, så att båderna
misklyskades. Och då blif det bragar, och på den tiden
fanns ingen matvare handel, så att om det blif misväxt,
Men som de gamle kallat det bragar. Då fanns ingenting att
köpa, utom i vissa gamla byar som antogs bura för frukt.

den de behöfvande kunde få kapa något, men det förslag jag i hemmet
 Ett annat sätt var att höra mer till under åbuden att kapa så
 dels till utskottet och dels till församlingen, men det tråkade mig i tea uten
 man måtte låta använda nodbräd, "barkbräd". Jag minns att i min
 ungdom de gamle talade om år 1812 då hade det varit bragor varit,
 som de talade om, och talat derom förplantans. De antalade att
 de skulle och började sedan hela natten med söndagen, men det hjälpte
 ej det tråkade och tråkade så att sedan förs i tjugo år i husen. De gamla
 som lifte på den tiden talade om hur tråkligt det då var ut, då
 var det att tvingas använda "barkbräd". De gamle hade lik som en
 grad tillnått då de talade denna år, 1812 kallades ofta bragor varit,
 eljest kallades de nodar, kleu år, frut år och bragor. många som
 hade varit med om 1812 och bragor lifte ända i på 1860-talet, så det
 minnades föräldrar och min kusstans för 50 års föräldrar.
 På den tiden fanns ike någon seckur, oragnier, de gamla
 voro således tvungna till nodbräd "barkbräd". Utan bark, de
 berättade att de öppna hundra halm ~~så~~ brä, och torkade den i basten
 och förmalde den till mjöl. detta har dock så vidt jag vet ike blivit.

under den tid jag minns. Det berättades dock att i en granskning, en person hade fått, och man fann honom med kalm tugga i mun, men det var berättat i en på svaghet, utan på en oförlätlig leghittighet och hänsyn af fattig vinters turism. Då de behövt nödhjäl, var det gifvet att de skulle ha en smula af råg eller kornmjöl att blandas uti, man skulle blandas i något "Guds lön" som de kallade det, tänk hvilket värde de gamla sätte på "Gudskänet". Det mer omfattande gäller tiden för 1850 till något år i början af 1850 var mig en vagn. Jag var väl 4 a 5 år, men jag minns att de behövt kornmjöl, och vi äto det, det hade något kärnkorn, jag minns att det var två gamla kvinnor som behövt, och de talade att det var gott. Sedan den tiden kan jag ej erinra mig att här användts nödhjäl af något slag.

År 1867 var väl en riktigt Svegår. Jag minns förhållande att den 14 maj var snön alldeles oavd, ganska djup, och regnet var på att man i Sverige hufvud af maj såddes d. v. s. i det regnet för den 15 till 16 maj till omkring den 26 maj var snön alldeles utslagen, och det äro frukt de ej till förr än framman midnatten och somliga sådde efter midnatten, och sommaren blef kall och regning, så att det

ej blev något mycket korvt, utan såsom de gamle uttryckte det, det blev
 bara "kaf". Men så vitt jag kan minnas användes icke något
 nödbröd. Ty från bönder orterna i hvarige skänktes en betydlig mängd
 mjöl som utdelades gratis, en del bland bönder, och en del till präster
 och mindre beordrade. Och så inköptes en mängd spannmål som sålde
 denna fjäls länar. d. v. s. de gäms resurs som betalades i terminer vid
 vid hvar uppköps skattarna, väl kom en professor, och hade
 sommantrades med allmoget, och skulle lärja dem tillverkning
 af bark, seamp och luf, hade med sig frukt på sådant bröd, men
 jag kan nu ej minnas att det var någon som försäkte. åtminstone
 icke här i Wängel trakten, men det är inget smuligt att någon
 försäkte. ty nöden var ej liten stor i alla orter. Och från den tiden
 tror jag icke att någon här i Ångermanland användt nödbröd.

Men på våra nämnda är blef en afantlig forskerhet
 så att för både hästar och boskap, måste de användas flera nyt
 fodern medel. såsom t. ex. "teulet" ^{mycket} ~~teulet~~ som man gaf åt getten
 och får, som deraf gingo boskapen. "lyraulaf", man nedhög grannar vid fås
 luf, afskittade dem och hakade och gaf för och getten, och kor stann man

Ångermanland

Fjällsjö

U L all a

acc. 6924

1934

Landsmålsarkivet Uppsala 6924
E. J. Strömqvist 1934. FJÄLLSJÖ

ÅNG

Frgl. 19

Björkris (kvist) hade de bränt knoppas, så mycket lättare, att hästar så
 skars man af topparna ^{af} hjungur (Rurslyng kallades det här, för gjorde
 man en sättning som fick gåsa, hade hjungur i en lida och stänkto den
 öfver gåsningur och hästarna äto det. Ett annat sätt var att med en
 lida slå af björnmassa, och stänka derpå sätningur, och hästarna äto
 med begärighet. De som hade något arpskap i behåll, så var det en
 tén stor hjälp, och öfver om de kunde få hem kunnskap. Äpp skap
 och Runnskap använde de gamla för konfliktig föda att ~~läsa~~ färd hästar
 som kor, ty sade de "det gör storken i lo enen". Dack, jag minnes
 ännu godt tén den voren, då det färo på min lida att gå och skära hjung,
 björnmossa, och på hjung dra hem luf och Runn, det var delvis thore
 och så djup trö å hästarna ike kunde ta sig fram utan att thore vägar.

Beträffande Äppskap, Runnkap, samt luf af flera slag
 kan det ike egentligen kallas nödfoder, utan hjälpfoder eröv det
 användes hela vintern af dem som hade det, många af de gamle plögde
 alltid i "Husela" till arpluf och arpskap. man urpälde då thora
 arper och skar luf i körpar, och så hugg man knigar om bring
 stammur och afdelade bröken i vissa längder, känkade lass den

"jäsa
 sättning" ifr
 alla blöten
 uppt. från
 Fjällsjö!

tillsammans med en kochel, och ruskade i hvar den i luran. "Skapflurur"
 så gjorde man en härjare med nederte "flau" till hänt från marken att inte
 elg eller annat djur kunde stå dit upp. man satte också härjaren mellan
 träen träst. och så lade man Skapflurorna i träfue under, men man
 måste slänga för, så att inte elgen stå upp Skapfluret. gjorde man ej
 det, kunde det häntas att man hade en hel skara där man kom att
 hänta.

Samma var förhållandet med berber, ty först den inte användes till
 nödbröd, att fröket, användes berbermjöl till utgörning af bröd, berber tog
 likasom Orpshof i "Huvula" då tullen läpte. Den användes som en pedur
 är sagt till nödbröd i äldre tiden, ^{att} sannan berber är taubark användts
 skou jag inte orkna mig ha hänt antalas.

Att bestickna foderbrist, hade de gamle inte många
 uttryck till. man sade att de voro foderlös. "Jä å så förlös,
 jä bli förlös. Om kreaturen som till följd af foderbrist
 blepa många. om t. ex. en häst eller ko, att han är tumm
 som en A. B. C. bok. Han är som en benrangel. eller som en
äker spåke.

11 Bark.

Huruvida flera slag af bark, användes till rått bröd hvar jag
 ej erinrar mig ha hört af de gamle eller minnas från min barn-
 doms tid, annat än tälbark, men till föds ännu åt kreatur
 användes ask eller bark, t. ex. asp skaf. Rönnskaf. men att bark
 användes till andra, många falldiga ändamål, som Grubbark vid tyg-
 tvättning, och stundom till tak, samt till gäsp i Fälsöarna, och till Kåjer.
 Barken skulle alltid tagas under löpnings tiden, i "Huvudå"
 Södra Hallands län "Särva" - När förskum till en särskild man
 påträffades der man tog bark eller annat, var det något ställe der
 det fanns spinnigt, t. ex. lämpligt till eller asp eller Rönnskaf, fick det namn af
 t. ex. Barktaget. Kop hugget. asp skaf.

Ett särskildt minne från de gamla barktagning här i
 Wängel är att anteckna. Det var någon gång efter 1750, att
 Wängel äbomna besökte sig C. S. hem upp efter ålpen för att ta
 bark, då var en gammal quicke med som lütte Matts Nilman
 han var så gammal att han kunde just intet annat till än att
 sitta och skarta barken, de hade utfärdt en till och till

8
 Barken af densamma. Och på denna teo satt så gulben och Hoartrades
barken. (Hoartraden gick så lång, pussade barkstycket till en kulle, och så med
 en knip smitade bort af barkens yttre flager.) När de fälte tellen
 hade den vid fallett smidret vid ett annat träd, och en kvist af
 slagits som hängde kvar i trädet, då sade en af kamraterna till
 honom "vi thann ike sitta der, den den bvirten han falla
 nor och slå ihjäl eder. Gulben såg upp och sade "nag bittes
 den der," men i detsamma hann bvirten ner daas ande och blj ihjäl
 Gulben. på den platsen står nu en liten stuga. Laga beten Norrlig.

Den bark (furbark) som togs och användes till matbröd eller mat
 föda, var best af lång smäcker tall, och hade ingen annan benämning än
 "tallbark" "hölebark" bljst kallades den tjocka barken som lagade sig
 ner på tellarna, furorna, kallades härflär. Benämningen furu användes
 här endast om storn, mycket storn furor. bljst var allmänns uttalt höll
 med höll menste man ett furu träd som vaxit upp öfver timväxt thagen
 och närmaste sig mycket stor, då den kallades furu.

Till bark till togs lång smäcker bvirtpi gräntall. vid barktag
 ning fälde man trädet, på högg man ringar rundt om bring trädet. så lant

mellan kvarje som man vill ha styckens längd, t. ex. en elm een fem kor
 ter. Så ritade man längs tröset en öppning, och så hade man en träckel
 så att man träcklade löst barkstycket. En träckel kunde de vid varje
 tillfälle yka till t. ex. af någon furu kvist. Churna somliga kunde hä
 kaacklor som förvarades år från år. Uppriktningens längs tröset gick så till
 att man drog med ykan, och så vristog träckelstycket. När barkstyckens
 löst träcklade, lades de antingen tillhopa viktta, med inneridans inåt eller
 pulverades de till korn i pressen och leuras hem i Mes.

Barkens vidare behandling vid hemmet, var att den först bortskades
 skulle den användas till rödbräd, lades den i vatten för att barta sig kild
 smak, hur länge detta vattenbad pågick han jag nu ej sägs, vänt länge
 var det icke. Sedan torkades den, man torkade den i bastugan. Sedan bar
 man den till lagan, och tröskade den med handslagan, så att den blef
 smån som korn. Huruvida de åter torkade den i bastun kan jag nu
 ej säga. Sedan maldes den på bändernas back kvarnar, och så var
 mjölet förvidigt. Skulle det användas till färfoda så undergicks det
 också något vatten dep. d. v. s. det vatten drags ej.

Landsmålsarkivet Uppsala 6924
 E. J. Strömqvist 1934. FJÄLLSJÖ
 ÅNG
 Frgl. 19

Barkmjöl & barkgrön.

Da man af bark ville bereda barkgrön, gick det så till att de torkat barken, så togs en bark och ströks dess hant öfver en Skjufbänk, (Skjufbänk var en lång hypsel som användes vid lagring.) Denna grön kallades barkgrön, och den kallades opparvättning, i det nyländ.

Barkbröd

Da man bakade barkbröd, är det giftigt, att när vid tillagning, fanns blandat i degen något "Gubbblår" af råmjöl, benmjöl, stundom ^{af} strö horn, stundom kat horn eller "drott" Att om tillagning fanns, så användes potatis ten tillsättning ten degen. Da jag ofrua var att jag minns att de bakade barkbröd, så bakade de kakor i form af knäcker bröd, men jag minns ej bakert, men jag tror brödet och fort att de bakade som tunnbröd. Att det ihö var så vanligt läggs sig själf, men jag har nu inte minne af, och kan ej yttra något derom.

Om de bakade gröt af barkmjöl minns jag nu ihö, men välling och soppor säger sig själf. Att de gamla använde benmjöl minns jag att en och annan gjorde, men huvudsakligen konen konvales därför dem, så tror att de kunde mala dem på skivast konvales och använde mjölet i hushåll. Ten sväl gröt, välling och soppor, och hade nu andra tillsättningar

Landsmålsarkivet Uppsala 6924
E. J. Strömquist 1934. FJÄLLSJÖ
ÅNG
Frgl. 19

Som jag nu ej kan göra reda för.

Då man använde barkbark ^{skjöl} åt kreaturen, skedd det någon tillräkning till soppa, man strödde det på kyrpan i kyrkans likasom nu vanlig användas kraftfoder.

Aspråk kallades äpen kurshaf, emedan det hapsuleras i luren, och lades i träfve. till vintern då det hörs hem. Kurshaf används att bäl hustru som kor. då det skulle användas, lade man lurasna i sin vatten kor, så att de blefvo uppmiskade, så skor man med knif kärar derat och lade i luren åt hanna, men åt hustru i lador och stäbte sällning derpå.

Då man på vintern liden då det syntes attu sig till att bli foderalit begaf man sig åt skogen, och upprättade Pannstalar, medhög de samma och drago tillsammans, horeftän de hördes hem, upphög dem i ländan, och så afskofde barken med knif, och så gaf barken åt både hustru o lador.

Sedan 1860 talet har mig uterlyft ingen här användt berrmjäl som nätmjäl, men en är på Gotland minns jag att man berättade att hos en bärde här i Wängels by var stor matklost, att han varit påcka och mela

Ångermanland

Fjällsjö

U L C A

acc. 6924

1934

Landsmålsarkivet Uppsala 6924
E. J. Strömquist 1934. FJÄLLSJÖ
ÅNG

Fgl. 19

12.
 mala ben för att lifnänn sig, men detta hade jag sin armb
 i hussmodrens ~~hufvudlära~~, och skandalosa fan att linskälla.
 Gunnar den 1871. och quibben blif sedan 2 gånger gift och tillde
 sig sedan godt.

Andra nöjdes ännu:

Det var iko blatu vid nöd tillfällen, som de gunde
 samlade in vid och hjälps för de mild. utav de, som de gunde
 sade, voro utövar sig. d. v. s. de portage alla tillfällen i akt,
 de insamlade förvärd af allt nyttigt som kunde komma till
 användning. Så t. ex. "Fauhet" ättas 2 12 och 15 åriga den brukom
 som gafs åt geller & för ju och åt kor, jag minns från min barndom
 att i en öppnare voro de två förkloms att de ständigt hättas
 med granis. Hauhet var ju för getternas en larkhet. o. s. v.

23
 Rolf togs på många ställen dels vöras ofvar nämns asplöp i korpas och
 björklöp, sådant gafs ut föras åt fruktansvär kor, det seade ut
 för och getter. deans löftigt thedd fruktans vär för klattom,
 men så på nusanumaren efter klattom men för skördes tog man
 skops saga Bälge, Alder och Rånslöp i stora korpas som bars home

13
 och "Kangadu" d. v. s. man afhögg de små kvitarna, med ett löp, och
 de stora kvitarna bar bort i en kvit hak, detta löp användes åt korna
 som körpa, man vände vatten och ätts djupa i körplagarna utgåfs
 åt korna. Ett annat sätt till körplag var en stigma löp på kvitorna då
 det låts kornade, löpet ströks i säckar eller stora kvitar, sedan bruddes
 det ut öfver gapet i något rum som var ledigt att torke, detta
 användes och som körpa. I nordliga länar följande i R. och S. län
 där hade man i lederna stora inhägnader, beväxta med alder,
 och sedan gräst af bergs och slätter, och för hösten
 då alderlöpet fullt af frukt de körpa hela inhägnaden
 och så samla löpet i stora bredor att torke, och sedan var
 bevos i der befintliga lador. det användes och som körpa.

Ordet körpa betecknar egentligen agur och annat gräs som varit
 tröskningen, kornningens afskildes "Kallun" och kallades med
 ett gemensamt namn "agur" eller körpa. en varning af
 hvarjehanda.

14.

Vi kunne nu iho förut ännu hur varit de gamla människors gång hade
 det. min farman berättade, att min farfar hade en hustru, som min
 dem var, hon var gift med en hantverks ägare i Sunnary, Åhr. An-
 dersson, de hade det ganska godt, men så hade de en gramma en
 fattig änka som och hade hantverken, men det lades ända ägde
 som iho att södes hon, iho en skilling att häpa för och var samvikt
 och heller betradt, han kom till Åhr Andersson och bjöd honom att
 han skulle gifva honom en ho, för en tunn horn, han
 god honom en tunn horn, och fick hon. hantverken till ända,
 och Gud välsignade hantverken, så att han hade att det var den
 berättu afär han gjort i hela sitt lif, och han gick och berättade
 tackade Gud för afären. Och som minns hantverken Åhr. Andersson
 men vichit lyfthog han hade ut sig ej, dade tycks Gud välig
 och följn hans efter hantverken, en gren till ända utbergt
 på fäderna gårdar.